

В. Ковальчук, декан правничого факультету Національного університету «Острозька академія», доцент кафедри державно-правових дисциплін, заслужений працівник освіти України

Органи конституційної юстиції в механізмі легітимації державної влади: зарубіжний та вітчизняний досвід

Подальший демократичний розвиток Української держави неодмінно пов'язаний із зростанням ролі та місця Конституційного Суду України, який має стати реальним захисником народного суверенітету та особистих свобод людини. Питання реформування цього органу конституційного контролю, яке, на нашу думку, є неминучим, обумовлює актуальність зазначеної теми дослідження.

Питання ролі Конституційного Суду України в розвитку держави та суспільства неодноразово висвітлювалося на сторінках наукових видань. Детальний аналіз ця проблема знайшла у працях таких авторитетних учених, як: В. Тацій, Ю. Тодика, В. Тимченко, В. Тихий, О. Скрипнюк, В. Селіванов, Ю. Барабаш, М. Козюбра, М. Костицький, В. Шаповал та ін. Разом з тим одна з ключових функцій органів конституційної юстиції, яка пов'язана з легітимацією публічної влади, не знайшла достатнього висвітлення в науковій літературі.

Завдання цього дослідження полягає у з'ясуванні ролі та місця Конституційного Суду України в механізмі легітимації вищих органів державної влади та наданні практичних рекомендацій щодо удосконалення цього механізму.

Легітимація — складний соціальний процес, у результаті якого державна влада набуває своєї легітимності, тобто визнання народом того, що вона відповідає принципам справедливості, законності та доцільності. Легітимація перш за все пов'язана з народним волевиявленням і, зокрема, з такою формою його прояву, як вибори. Втім останні не можуть служити єдиним способом здійснення легітимації. Демократичні вибори лише забезпечують делегування народом своїх повноважень окремим органам держави у легітимний спосіб, проте вони не гарантують, що в процесі здійснення цих делегованих повноважень той чи інший орган держави чи влади в цілому будуть зберігати свою легітимність.

Криза представницької демократії, яку можна було неодноразово спостерігати в розвинутих західноєвропейських країнах і яка особливо гостро відчувається сьогодні в державах пострадянського простору (враховуючи і Україну), була і є зумовленою відсутністю достатнього контролю за публічною владою. Тому запорукою легітимності є контроль за владою як з боку громадянського суспільства, так і з боку спеціального органу держави, який стежить за дотриманням конституції, не дозволяючи порушень політичних та особистих свобод громадян.

У сучасних конституційних демократіях існує чіткий правовий механізм легітимації влади, в якому поряд із безпосереднім народо-владдям важливе місце належить органам конституційного контролю. Цю функцію можуть здійснювати як суди загальної юрисдикції на чолі з верховним судом, так і конституційні суди. В окремих випадках відповідні повноваження можуть бути покладені і на інші — несудові органи. Вперше в Європі конституційний суд як орган конституційного контролю був запроваджений у систему судової влади у 1920 р. в Австрії. Створення конституційного суду стало втіленням в життя ідеї відомого австрійського теоретика права Г. Кельзена. У зв'язку з цим така модель організації конституційного контролю дістала назву «австрійської», або «кельзенівської».

Поширення такої моделі конституційного контролю характерне для країн Європи, які пережили періоди тоталітаризму й авторитаризму та перейшли на шлях демократії. Після Другої світової війни вона була запроваджена в Основному Законі ФРН від 23 травня 1949 р., Конституції Італійської Республіки від 22 грудня 1947 р., після ліквідації авторитарного режиму на Піренеях — Конституції Іспанії від 29 грудня 1978 р., Конституції Португальської Республіки від 2 квітня 1976 р., законами про зміни до Конституції чи Конституціями в державах, які з'явилися на пострадянському просторі в період з 1989 до 1997 р. Конституційний Суд України розпочав свою діяльність після прийняття Конституції України від 28 червня 1996 р. та Закону України «Про Конституційний Суд України» від 16 жовтня 1996 р. Соціологічні дослідження підтверджують, що конституційні суди мали і мають загалом серйозну народну підтримку і їх зараховують до найбільш легітимних демократичних інститутів¹.

¹ Див.: Розанвалон П'єр. Демократична легітимність. Безсторонність, рефлексивність, наблизеність / П'єр Розанвалон ; пер. з фр. Євгена Маричева. — К., 2009. — С. 167.

За останні тридцять років роль конституційних судів значно зросла, особливо в тих державах, де зменшувалася легітимність парламентів та партійних систем. Такий процес був зумовлений тим, що конституційні суди стали реальним охоронцем конституції. Змінилася сама концепція ролі конституційної юстиції в житті суспільства та держави. Так, із органу, який був покликаний здійснювати виключно формально-юридичну функцію, а саме забезпечувати верховенство конституції і утверджувати ієрархію правових норм на чолі з конституцією як «основоположною нормою» (таке позитивістське розуміння конституційного контролю було притаманне Г. Кельзену), він перетворився в орган, призначенням якого стало забезпечення функціонування нової ціннісно-орієнтованої парадигми права, головна мета якої полягає в забезпеченні свободи особи як головної передумови ефективної діяльності держави.

Роль органів конституційного правосуддя в сучасних демократіях зросла через те, що вони стали тією реальною силою, яка здатна захистити суверенні права народу, закріплені в конституції, від посягань органів державної влади, зокрема представницьких органів, які намагаються монополізувати це право. Не випадково екс-голова Верховного Суду США Дж. Маршал доводив необхідність конституційного контролю за актами парламенту, мотивуючи це тим, що воля народу, виражена в конституції, має вищий характер, і саме ця воля встановлює певні межі, які жоден орган не може переступати. Саме для захисту цієї волі необхідне здійснення судового контролю з боку судових установ¹. Отже, невідповідним є те, що Федеральний Конституційний Суд Німеччини свої рішення проголошує від «імені народу».

У механізмі легітимації державної влади конституційні суди виконують роль посередника між народом та владою, який, з одного боку, захищає право народу на його волевиявлення, що реалізовується перш за все через вибори та референдуми, а з другого — здійснює контроль за легітимністю актів органів державної влади. Саме так визначив роль судів, які займаються конституційними питаннями, О. Гамільтон, коли вказував на обов'язковий характер рішень таких судів для інших гілок влади. Вони наділяються такою владою тому, що тлумачать норми вищого рівня як посередники між народом та законодавством².

¹ Конституционный контроль в зарубежных странах. — М., 2007. — С. 101.

² Див.: Федералист. Политические эссе А. Гамильтона, Дж. Медисона и Дж. Джея / под общ. ред., с предисл. Н. Н. Яковлева, коммент. О. Л. Степановой : пер. с англ. — М., 1994. — С. 505.

Сьогодні значно розширилися межі предметної компетенції конституційних судів. Серед повноважень органів конституційної юрисдикції, що безпосередньо стосуються питання легітимації, слід виділити такі, як: забезпечення конституційності в процесі волевиявлення громадян на виборах та референдумах; здійснення конституційного контролю за дотриманням прав та свобод людини; гарантування конституційних прав меншості та ін.

Більш детальне дослідження визначених повноважень органів конституційної юрисдикції у розрізі зарубіжного та вітчизняного досвіду надасть змогу чітко визначити місце й роль таких органів у механізмі легітимації.

У конституціях країн світу органами конституційної юрисдикції прямо чи опосередковано здійснюється контроль за основними формами безпосередньої демократії — виборами та референдумом. Повноваження цих органів у різних країнах неоднакові. Найбільш типовим, обов'язковим повноваженням органів конституційної юрисдикції відповідно до конституцій є прийняття рішення про конституційність/неконституційність нормативного акта про призначення або проголошення виборів та референдумів. У більшості європейських країн конституційними нормами визначено коло суб'єктів конституційного подання, які можуть звернутися до суду на предмет конституційності рішення про проведення виборів та референдумів. У багатьох країнах ці норми закріплені безпосередньо в Основному Законі¹, зокрема у конституціях Албанії та Словаччини.

В Україні це питання регулюється Законом України «Про Конституційний Суд України». Зокрема, у гл. 11 цього Закону «Особливості провадження у справах щодо конституційності актів про призначення виборів, всеукраїнського референдуму чи місцевого референдуму в Автономній Республіці Крим» встановлено терміни конституційного подання (ст. 78), предмет розгляду (ст. 79), коло осіб, яких Конституційний Суд може залучити до участі у розгляді справи (ст. 80), та вимоги до резолютивної частини рішення (ст. 81). Конституційний Суд України у своїй діяльності неодноразово звертався до проблеми безпосереднього народовладдя, в результаті чого було прийнято кілька десятків рішень та висновків Суду, які прямо чи опосередковано стосуються виборів та референдумів.

¹ Див.: Дерев'яно С. Проблеми забезпечення конституційного контролю за референдумами за конституціями світу: порівняльно-правовий аналіз / С. Дерев'яно // Вісн. Конституц. Суду України. — 2009. — № 2. — С. 95.

Визначаючи повноваження Конституційного Суду України встановлювати конституційність призначення виборів та референдуму, закон фактично обмежує повноваження Суду у сфері конституційного контролю за виборами та референдумами, тим самим створює перешкоди у реалізації легітимуючої функції Конституційного Суду.

Досвід європейських конституційних судів свідчить про те, що органи конституційної юстиції є обов'язковими суб'єктами виборчих та референдних правовідносин. Так, ст. 25 Конституції Республіки Хорватія передбачено, що Конституційний Суд Республіки Хорватія «здійснює нагляд за конституційністю і законністю виборів та республіканських референдумів і розв'язує ті спори стосовно виборів, які не підпадають під юрисдикцію судів»¹. Конституційний Суд Республіки Молдова «підтверджує результати республіканських референдумів, виборів до Парламенту та Президента». Подібні норми містяться в конституціях Азербайджану, Албанії, Греції, Румунії.

Особливими повноваженнями в питанні безпосереднього народо-владдя наділена Конституційна рада Франції. Відповідно до статей 58–60 Конституції Франції, вона «стежить за правильністю» обрання Президента Республіки, депутатів, сенаторів та проведення референдуму, а також оголошує їх результати². При цьому цей орган наділений правом приймати і оголошувати рішення про анулювання результатів виборів. Останнє повноваження не стосується референдумів, які мають у Франції вищу юридичну силу.

На відміну від Конституції Франції до компетенції органів конституційної юрисдикції низки країн належить вирішення спорів щодо результатів референдумів. Так, за Конституцією Словацької Республіки «Конституційний Суд розглядає заперечення щодо результатів референдуму»³. Скарги, пов'язані з результатами референдуму, вирішують також Конституційні Суди Республік Вірменія, Грузія, Казахстан, Чорногорія.

В Україні розгляд спорів щодо виборів та референдумів з 1 вересня 2005 р. віднесено до компетенції адміністративних судів (п. 5 ч. 1 ст. 17 КАС України)⁴. Справи ж щодо встановлення Центральною виборчою

¹ Конституція Республіки Хорватія // Конституції нових держав Європи та Азії / упоряд. С. Головатий. — К., 1996. — С. 399.

² Конституція Французької Республіки // Конституції зарубіжних держав : учеб. пособие. — 2-е изд., исправ. и доп. — М., 1997. — С. 124.

³ Конституція Словацької Республіки // Конституції нових держав Європи та Азії / упоряд. С. Головатий. — К., 1996. — С. 477.

⁴ Кодекс адміністративного судочинства України // Відом. Верхов. Ради України. — 2005. — № 35–37. — С. 1358.

комісією результатів виборів або всеукраїнського референдуму підвідомчі Вищому адміністративному суду України як суду першої і останньої інстанції (п. 1 ч. 4 ст. 18 КАС України). Така правова регламентація та судова практика, що склалася в Україні, загалом не повністю забезпечують потреби судового контролю за виборчими і референдними процесами. На наш погляд, наявна процедура розгляду спорів щодо встановлення Центральною виборчою комісією результатів виборів або всеукраїнського референдуму потребує змін, зокрема надання повноваження Конституційному Суду України переглядати рішення Вищого адміністративного суду як суду останньої інстанції. Тому доцільно було б доповнити ст. 150 Конституції України та гл. 11 Закону України «Про Конституційний Суд України» повноваженням щодо здійснення контролю Конституційного Суду за проведенням виборів та референдумів, а також за остаточним встановленням їх результатів.

Разом з тим у контексті здійснення конституційного контролю в Україні за волевиявленням громадян на виборах та референдумах доцільно було б до Конституції України внести норму про здійснення обов'язкового попереднього встановлення конституційності чітко визначеного переліку законів. Серед цього переліку варто передбачити закони, якими регулюються організація і порядок проведення виборів та референдумів. У законодавстві України необхідно також встановити мораторій на внесення змін та доповнень до цих нормативних актів за певний термін до проведення виборів та референдумів (наприклад, за півроку до виборів Президента чи народних депутатів зміни до законодавства не вносяться).

Внесення відповідних законодавчих змін із урахуванням досвіду зарубіжних держав дало б змогу ліквідувати певні прогалини контролю за виборчими та референдними правовідносинами, зосередивши контрольні функції в єдиному органі конституційної юрисдикції — Конституційному Суді України. Це посилює б легітимуючу функцію суду.

Протягом трьох останніх десятиліть європейська конституційна юстиція була спрямована на реальний захист прав та свобод людини, що сприяло зростанню довіри до цього органу серед громадян. Таку діяльність справедливо характеризують як конституційний контроль за реалізацією прав і свобод.

Процес інтеграції України з Європою неминує пов'язаний із врахуванням досвіду зарубіжних країн щодо включення у правову систе-

му такого важливого елемента, як конституційна скарга. На думку багатьох вітчизняних науковців, держава повинна надати людині можливість дбати про захист основних прав та свобод самостійно, коли вона сама усвідомить відповідну потребу. Громадяни не можуть чекати від Президента чи Уряду, коли вони знайдуть можливість підтримати їх індивідуальну чи колективну скаргу щодо порушення прав людини чинним законодавством. Громадяни мають розраховувати лише на себе¹.

На наш погляд, реальні підстави запровадження інституту конституційної скарги в Україні існують. Конституцією України гарантується відповідно до ч. 2 ст. 8 звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини. Доступ до судового захисту, закріплений у Основному Законі, дозволяє громадянам використовувати юрисдикцію судів, яка поширюється на всі правовідносини, що виникають у державі (ч. 2 ст. 124 Конституції України), тому вільний доступ до правосуддя в Україні повинен передбачати і вільний доступ до конституційного правосуддя.

Наявне сьогодні в Україні право особи на звернення до Конституційного Суду певною мірою компенсує інститут конституційної скарги², але не може вважатися повноцінним інструментом конституційного захисту прав та свобод людини. Першою причиною цього є те, що предмет конституційного звернення, передбачений ст. 42 Закону України «Про Конституційний Суд України», полягає в тому, що Суд офіційно тлумачить Конституцію та закони України з метою забезпечення реалізації чи захисту конституційних прав та свобод людини та громадянина, а відтак лише опосередковано захищає права особи. Очевидно, що виходячи із вище зазначеного інституту конституційної скарги, Конституційний Суд повинен мати обов'язок захисту прав особи шляхом визнання неконституційними актів, якими було порушено права та свободи. Причиною низької ефективності інституту конституційного звернення є недосконалість та складність процедури, відповідно до якої відбувається подання та розгляд такого звернення. Це підтверджується практикою розгляду справ про захист порушених прав та свобод за конституційним зверненням громадян. За весь період діяльності

¹ Див.: Селіванов А. О. Конституція. Громадянин. Суд. Професійні та суспільні погляди / А. О. Селіванов. — К., 2009. — С. 205.

² Див.: Козюбра М. Попередній конституційний контроль і захист прав людини / М. Козюбра // Вісн. Конституц. Суду України. — 2001. — № 2. — С. 54.

Конституційного Суду України станом на 2008 р. ним було розглянуто лише 16 справ за конституційним зверненням громадян¹.

Виходячи з цього, доцільно було б у Конституції України та Законі України «Про Конституційний Суд України» передбачити норму, яка б надала можливість будь-якій людині, яка вважає, що її конституційні права порушено публічною владою, подати скаргу до Конституційного Суду України стосовно питання про відповідність Конституції закону чи іншого нормативного акта, на основі якого суд чи орган публічної влади прийняв остаточне рішення про її права та свободи чи про її обов'язки, визначені в Конституції. Важливо, що предметом конституційної скарги мають бути не лише закони, а й підзаконні нормативно-правові акти, що значно розширить можливості суду в питанні захисту прав і свобод людини². При складанні конституційної скарги необхідно: по-перше, взяти до уваги, що ця скарга має стати останнім засобом захисту прав людини, тому, перш ніж звертатися до Конституційного Суду, необхідно використати всі можливі судові засоби правового захисту, передбачені законодавством України. По-друге, конституційна скарга повинна стосуватися виключно визначеного переліку прав, закріплених Конституцією України (пріоритет у цьому переліку повинні мати особисті та політичні права). По-третє, з метою недопущення перевантаження роботою Конституційного Суду повинні існувати обмеження щодо порядку подання конституційної скарги: встановлення термінів оскарження, встановлення форми скарги тощо.

Оскільки основним покликанням Конституційного Суду України є захист суверенної волі українського народу, то, як уже зазначалося, він має стати останньою інстанцією щодо встановлення остаточних результатів виборів та референдуму, необхідно передбачити як індивідуальну, так і колективну скаргу громадян щодо порушення їхнього права під час здійснення народного волевиявлення. Фактично Конституційний Суд мав би стати тим органом, який у період надзвичайної ситуації, що існувала в грудні 2004 р., повинен взяти на себе відповідальність щодо прийняття остаточного рішення в інтересах українського народу.

¹ Див.: Стрижак А. Конституційний Суд України в системі органів державної влади України / А. Стрижак // Конституційний Суд у системі органів державної влади: актуальні проблеми та шляхи вирішення : матеріали міжнар. конф., м. Київ, 16 трав. 2008 р. / Конституц. Суд України ; упоряд. К. О. Пігнаста [та ін.]. — К., 2008. — С. 9.

² Див.: Селіванов А. О. Конституція. Громадянин. Суд. Професійні та суспільні погляди / А. О. Селіванов. — К., 2009. — С. 207, 271; Ткачук П. Конституційний Суд України: теоретико-правові питання діяльності / П. Ткачук // Вісн. Конституц. Суду України. — 2006. — № 4. — С. 26–28.

Важливого значення набуває зарубіжний досвід діяльності органів конституційної юстиції у сфері захисту прав парламентської меншості.

В окремих країнах конституційний суд здійснює захист парламентської меншості, даючи їй можливість звернутися до суду з оскарженням рішення більшості до моменту набуття чинності законодавчого акта (промульгації). Як вказує А. Шайо, «конституційний суд є свого роду новою культурою конституціоналізму, такою культурою, яку не відображають конституції з їх демократичними приписами щодо панування більшості»¹.

Згідно з внесеними в 1974 р. змінами до Конституції Франції, кваліфікована парламентська меншість (шістдесят депутатів або шістдесят сенаторів) отримали можливість подавати запит до Конституційної ради щодо відповідності законів Конституції. Після цього кількість звернень до Конституційної ради зростає вдвіть. Конституційна рада стала основною зброєю опозиції, даючи можливість парламентській меншості проводити додаткові обговорення².

Відповідно до ст. 150 Конституції України 45 народних депутатів України можуть звертатися до Конституційного Суду з приводу вирішення питання про конституційність законів та інших правових актів Верховної Ради України, актів Президента України, актів Кабінету Міністрів України та правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим. Однак розгляд питання про конституційність указаних актів був би більш ефективним саме до набрання ними чинності, що дозволило б меншості провести конструктивний діалог із врахуванням суспільної думки щодо змісту майбутнього закону, а відтак, і його легітимності.

У контексті захисту прав меншості важливим є питання здійснення органами конституційної юстиції контролю за діяльністю політичних партій. В умовах політичної структуризації суспільства і багатопартійності Конституційний Суд України повинен стати гарантом політичної стабільності та політичного плюралізму. На нашу думку, контроль Конституційного Суду України за діяльністю політичних партій мав би стати новелою вітчизняного законодавства, яка б наблизила правовий механізм легітимації влади до стандартів європейської демократії.

¹ Шайо А. Самоограничение власти (краткий курс конституционализма) / А. Шайо : пер. с венг. — М., 2001. — С. 244.

² Див.: Розанвалон П'єр. Демократична легітимність. Безсторонність, рефлексивність, наближеність / П'єр Розанвалон ; пер. з фр. Євгена Марічева. — К., 2009. — С. 175.

Рівень легітимності органів конституційного правосуддя прямо пропорційно залежить від рівня об'єктивності та політичної незаангажованості суддів, які приймають рішення в умовах конфлікту між гілками влади. Незалежність суду веде, як наслідок, до кращого сприйняття його позиції у суспільстві.

Легітимність Конституційного Суду України залежить від існування механізму формування суддівського корпусу Суду та від наділення гарантіями, якими будуть володіти судді під час прийняття важливих для суспільства та держави рішень. Сьогодні триває дискусія з приводу процедури призначення суддів Конституційного Суду України¹. На нашу думку, при процедурі призначення суддів органу конституційної юстиції мають бути поєднані принцип призначення за морально-професійними якостями та принцип виборності.

По-перше, згідно з досвідом зарубіжних країн (Литви, Польщі, Болгарії), до кандидатів на посаду суддів Конституційного Суду повинні встановлюватися вимоги щодо високих моральних якостей².

По-друге, судьями Конституційного Суду повинні призначатися особи за професійними якостями, тобто провідні вчені в галузі теорії держави і права чи професійні судді, які мають не менше 15 років досвіду роботи у вищих судових інстанціях України (передусім судді Верховного Суду та Вищого адміністративного суду України). Практика призначення суддів саме за професійною ознакою закріплена нормами конституцій таких країн, як Словенія³, Італія⁴, Іспанія⁵.

¹ Див.: Бахолдина М. Как отделить политику от судей? / М. Бахолдина // Юрид. практика. — 2008. — № 11. — С. 21; Міщенко С. Законодавчі гарантії незалежності суддів Конституційного Суду України / С. Міщенко // Конституційний Суд у системі органів державної влади: актуальні проблеми та шляхи вирішення: матеріали міжнар. конф., м. Київ, 16 трав. 2008 р. / Конституц. Суд України; упоряд. К. О. Пігнаста [та ін.]. — К., 2008. — С. 120–122; Колісник В. Теоретико-правові аспекти подальшого вдосконалення статусу Конституційного Суду України / В. Колісник // Конституційний Суд у системі органів державної влади: актуальні проблеми та шляхи вирішення: матеріали міжнар. конф., м. Київ, 16 трав. 2008 р. / Конституц. Суд України; упоряд. К. О. Пігнаста [та ін.]. — К., 2008. — С. 86–91.

² Конституція Литовської Республіки // Конституції нових держав Європи та Азії / упоряд. С. Головатий. — К., 1996. — С. 74.

³ Конституція Республіки Словенія // Конституції нових держав Європи та Азії / упоряд. С. Головатий. — К., 1996. — С. 304.

⁴ Конституція Італійської Республіки // Конституції зарубіжних держав: учеб. пособие. — 2-е изд., исправ. и доп. — М., 1997. — С. 243–282.

⁵ Конституція Королівства Іспанії // Конституції зарубіжних держав: учеб. пособие. — 2-е изд., исправ. и доп. — М., 1997. — С. 345.

По-третє, потребує нормативного регулювання питання відбору кандидатів на посаду суддів Конституційного Суду України. Законодавство має передбачити участь широкої громадськості у висуненні претендентів на призначення. Саме представники громадянського суспільства можуть бути цензором морально-етичних якостей кандидата на посаду судді Конституційного Суду України. Первісна ініціатива висунення кандидатів для призначення їх за квотою Верховною Радою та Президентом України повинна виходити від вищих навчальних закладів, що займаються підготовкою фахівців у галузі права, правозахисних громадських організацій, професійних об'єднань юристів, а також з'їздом суддів України, як це передбачено Конституцією. Подальша процедура проміжного добору кандидатів на посаду суддів Конституційного Суду може визначатися тим органом, що здійснює призначення, однак має бути чітко нормативно врегульована. Зазначені вимоги спрямовані на максимальну деполітизацію процесу висунення кандидатів у судді, що означає, насамперед, відмову від негативної практики призначення суддів на основі партійної квоти.

Основною гарантією легітимного статусу судді Конституційного Суду є забезпечення його незалежності в процесі здійснення конституційного контролю. Така незалежність визначається, перш за все, недоторканністю та незмінністю судді, про що власне зазначається у Конституції Іспанії¹. Існуючий порядок припинення повноважень судді Конституційного Суду України Президентом та Верховною Радою України та призначення суддів Конституційного Суду заперечує незалежний статус судді, та змушує його у процесі своєї діяльності враховувати позицію органу, що його призначив. За таких умов Суд не може залишатись об'єктивним та неупередженим у своїх рішеннях, що неминуче призведе до втрати його легітимного статусу. У зв'язку з цим необхідно було б виключити із законодавства України будь-які можливості дострокового припинення повноважень суддів, окрім одного: рішення самого Конституційного Суду кваліфікованою більшістю у кількості 2/3 голосів усіх суддів з підстав втрати поваги або довіри та явної демонстрації власної політичної позиції в процесі виконання своїх професійних обов'язків.

Таким чином, органи конституційної юстиції, в тому числі Конституційний Суд України, займають важливе місце у механізмі легітимності державної влади, оскільки вони покликані захищати закріплені

¹ Конституция Королевства Испании // Конституции зарубежных государств : учеб. пособие. — 2-е изд., исправ. и доп. — М., 1997. — С. 345.

конституцією суверенні права народу від протиправних дій та рішень органів публічної влади і здійснювати тим самим легітимуючу функцію. Конституційний Суд України виступає охоронцем Конституції, що за своєю природою є суспільним договором, в якому, з одного боку, визначені основні права людини, а з другого — межі повноважень держави. З метою такої демократичної легітимації Конституційний Суд має володіти певними повноваженнями, які на сьогодні закріплені в конституціях розвинутих європейських держав.

1. При забезпеченні конституційності в процесі волевиявлення громадян на виборах та референдумах єдиний суд конституційної юрисдикції повинен здійснювати контроль не лише за призначенням, а й за процесом встановлення результатів виборів та референдуму.

2. У сфері здійснення конституційного контролю за дотриманням прав та свобод людини варто запровадити інститут конституційної скарги, за допомогою якого особи могли б отримати можливість оскаржити у Конституційному Суді, як суді останньої інстанції, конституційність законів та інших нормативно-правових актів, якими порушено їхні права та свободи.

3. Із метою захисту прав парламентської меншості необхідно передбачити процедуру попереднього конституційного контролю за законодавством, а також запровадити конституційний контроль за діяльністю політичних партій.

Передумовами таких змін у правовому статусі Конституційного Суду України повинні стати, по-перше, удосконалення процедури формування цього органу, по-друге, чітке закріплення гарантії незалежності суддів у своїй професійній діяльності.

Саме впровадження висловлених пропозицій надає суттєві перспективи перетворення вітчизняного органу конституційної юрисдикції у реальний механізм захисту народного суверенітету та прав людини і легітимації публічної влади. Разом з тим слід врахувати, що такі перетворення можливі за наявності кількох чинників: по-перше, досягнення достатнього рівня правової культури громадянського суспільства, яке було б свідоме необхідності делегування таких повноважень органу конституційної юстиції; по-друге, зрілість політичної еліти, яка б розглядала цей орган не як інститут реалізації власних політичних інтересів, а як дієвий механізм демократичної легітимації; по-третє, судді Конституційного Суду України мають бути готовими брати на себе відповідальність приймати важливі державні рішення, виходячи з інтересів українського народу.